

การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้ Development of a learning activity Package for Development of SAW-U variation skill.

วรารัตน์ สีชมนิม*

Wararat Seechomnim

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีศึกษา, วิทยาลัยนาฏศิลป์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Lecturer at Music Education Department*

The College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts

Email: wararat.s@cda.bpi.ac.th

Received March 7, 2025: Revised: January 6, 2026: Accepted: January 7, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะการแปรทำนองซอู้ และ (2) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหลังใช้ชุดกิจกรรม การวิจัยใช้ระเบียบวิธีแบบวิจัยและพัฒนา (Research & Development: R&D) ผสมผสานการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย 5 คน นำมาออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้บนพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom และทดลองใช้กับนักเรียนเอกซอู้ อายุ 15–20 ปี จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ จำนวน 10 คน ประเมินผลก่อนและหลังเรียนด้วยแบบทดสอบภาคปฏิบัติและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ

ผลการวิจัยพบว่า การแปรทำนองซอู้ต้องอาศัยความเข้าใจทำนองหลัก โดยเฉพาะลูกตกซึ่งเป็นโครงสร้างสำคัญของบทเพลง การเลือกใช้สำนวนกลอนที่เหมาะสม และการพิจารณาขอบเขตเสียงของซอู้ เพื่อให้ทำนองมีความกลมกลืน ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 6 กิจกรรม ได้แก่ บันทึเสียงดนตรีไทย รูปแบบทำนองหลัก การใช้สำนวนกลอน การแปรทำนองซอู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสอดทำนองซอู้ ผลการทดลองใช้พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนที่ 19.10 (SD = 2.45) หรือร้อยละ 38.20 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 43.90 (SD = 3.10) หรือร้อยละ 87.80 จากคะแนนเต็ม 50 คะแนน การทดสอบทางสถิติด้วย t-test พบว่าค่าความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 7.85, p < .001$) สะท้อนให้เห็นว่าชุดกิจกรรมสามารถพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ชุดกิจกรรมการเรียนรู้, ทักษะการแปรทำนอง, ซอู้

Abstract

This research aims to (1) develop a learning activity package to enhance melodic adaptation skills for the Saw-U and (2) examine the learning achievement of students after implementing the developed activity package. The study employs a Research & Development (R&D) methodology, integrating qualitative and quantitative approaches. Data were collected through interviews with five experts in Thai string instruments to design a learning activity package based on Bloom’s cognitive domain theory. The package was then implemented with ten Saw-U major students aged 15–20 from the College of Dramatic Arts. Pre- and post-learning assessments were conducted using practical performance tests, and statistical analysis was applied to evaluate the results.

The findings reveal that Saw-u melodic adaptation requires a fundamental understanding of the core melody, particularly the Luk Tok (melodic cadential tones), which serve as essential structural components of a piece. Additionally, selecting appropriate melodic phrases and considering the tonal range of the Saw-U are crucial to achieving melodic coherence. The developed learning activity package consists of six activities: (1) Thai musical scales, (2) the core melody, (3) utilization of melodic phrases, (4) Saw-U melodic adaptation, (5) collaborative learning, and (6) Saw-U melodic creation. The experimental results show that the students' mean pre-test score was 19.10 (SD = 2.45), equivalent to 38.20%, while the mean post-test score significantly increased to 43.90 (SD = 3.10), or 87.80%, out of a total score of 50. A t-test analysis revealed a statistically significant difference at the .05 level ($t = 7.85, p < .001$), demonstrating that the developed learning activity package effectively enhances Saw-U melodic adaptation skills.

Keywords: Learning activity set, melody variation skills, Thai fiddle (Saw-U).

บทนำ

การแปรทำนอง เป็นหัวใจสำคัญของการบรรเลงดนตรีไทย เป็นกระบวนการที่ผู้บรรเลงต้องใช้ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ประยุกต์ใช้ และสร้างสรรค์แนวทางการบรรเลงให้มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ทักษะการแปรทำนองนี้เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ ภูมิปัญญา และทักษะของผู้บรรเลงในการคิดสร้างสรรค์ได้อย่างหลากหลายและมีความเหมาะสมกับบทเพลงรวมไปถึงรูปแบบของวงดนตรีในการบรรเลง โดยองค์ประกอบสำคัญที่เป็นพื้นฐานของการแปรทำนองคือ “ทำนองหลัก” หรือ “ทางซ้อง” ซึ่งเป็นทำนองที่ซ้องวงใหญ่ใช้ดำเนินบทเพลง โดยมีลักษณะเป็นทำนองที่มีการเคลื่อนที่ของเสียงแบบห่าง ๆ และเป็น

โครงสร้างพื้นฐานของบทเพลงไทย (มานพ วิสุทธิแพทย์, 2556, น.3) การแปรทำนองที่มีคุณภาพต้องอาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับ ลูกตก ซึ่งเป็นโครงสร้างเสียงที่กำหนดลักษณะของการดำเนินทำนอง การเลือกใช้กลุ่มเสียงที่เหมาะสม ตลอดจนการใช้สำนวนกลอนที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาดนตรีไทย

ซออุ้เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายไทยที่มีบทบาทสำคัญในวงดนตรีไทย การดำเนินทำนองและเสริมสร้างอารมณ์ของบทเพลงโดยมีลักษณะการบรรเลงที่หยอกเย้าไปกับเครื่องดนตรีหลัก ด้วยเสียงที่ทุ้มลึกและนุ่มนวล ซออุ้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องตามที่ช่วยเสริมสร้างความสมบูรณ์ของบทเพลง โดยมักบรรเลงคู่หรือสอดสลับกับซอด้วงและระนาดเอก ซึ่งพบได้ในวงเครื่องสาย วงมโหรี และวงปี่พาทย์ไม้นวม (ธนิช อยู่วิทยา, 2523) นอกจากนี้ ลักษณะเสียงของซออุ้ที่มีความใกล้เคียงกับเสียงมนุษย์ เช่นเดียวกับซอสามสายและปี่ใน ทำให้ซออุ้มีบทบาทสำคัญในการสื่ออารมณ์ เพื่อช่วยรักษาระดับเสียงของผู้ร้องให้คงที่และถูกต้อง (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี, 2530) ซออุ้สามารถแปรทำนองได้ในหลากหลายรูปแบบ อาทิ ทำนองล่องหน้า ทำนองล้าหลัง ทำนองอิหลักอิเหลื่อ (ประชากร ศรีสาคร, 2565) การแปรทำนองซออุ้ต้องอาศัยความเข้าใจในขอบเขตของเสียงและเทคนิคการบรรเลงที่เหมาะสมเพื่อให้สามารถบรรเลงร่วมกับวงดนตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันการฝึกทักษะการแปรทำนองของซออุ้ยังคงอาศัยการเรียนรู้แบบมุขปาฐะเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์แนวทำนองของตนเอง

แม้ว่าการแปรทำนองจะเป็นหัวใจสำคัญของการบรรเลงดนตรีไทย แต่วิธีการเรียนการสอนที่ใช้ในปัจจุบันยังคงมุ่งเน้นไปที่การถ่ายทอดแบบครูต่อศิษย์ผ่านการเลียนแบบ ทำให้ผู้เรียนสามารถเล่นตามแบบแผนที่กำหนด แต่มีข้อจำกัดในการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์แนวทำนองใหม่ (เฉลิมศักดิ์ พิภูลศรี, 2530) นอกจากนี้ การศึกษาเกี่ยวกับการแปรทำนองในดนตรีไทยที่ผ่านมายังมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะพื้นฐานและกลวิธีการบรรเลง หากแต่ยังขาดแนวทางที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนทักษะการแปรทำนองได้อย่างเป็นระบบ และสามารถวัดผลได้อย่างชัดเจน

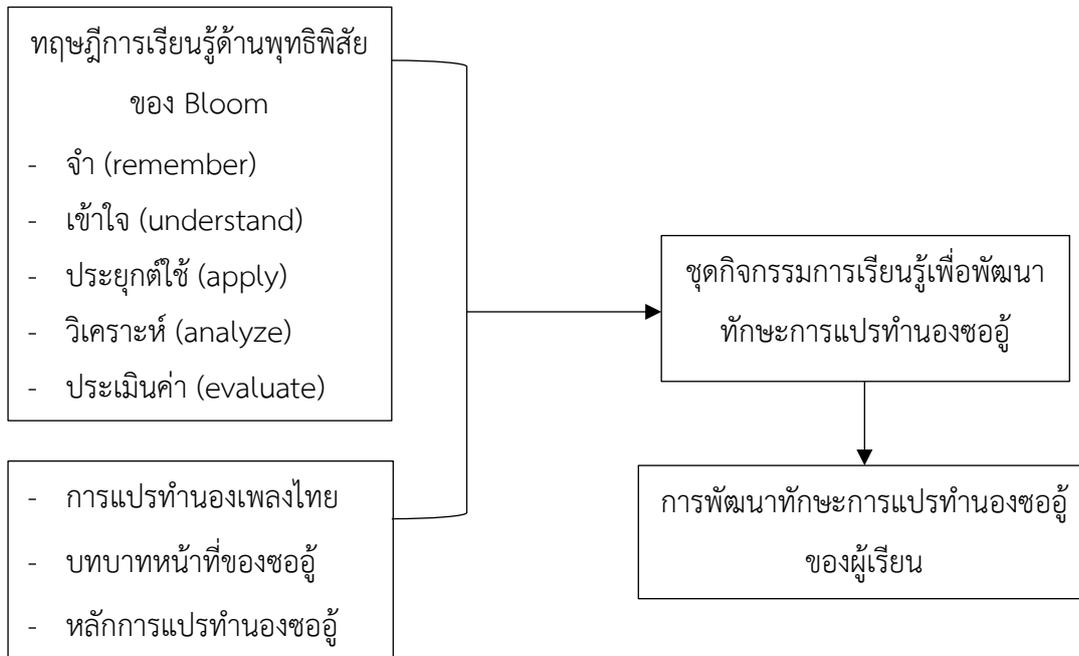
ทฤษฎีการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom หรือ (Bloom's Taxonomy) เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะทางดนตรีได้อย่างเป็นระบบ โดยการเรียนรู้จะเริ่มจากระดับพื้นฐาน ได้แก่ ความจำ (Remember) และความเข้าใจ (Understand) ไปจนถึงระดับสูง เช่น การประยุกต์ใช้ (Apply) การวิเคราะห์ (Analyze) การประเมินค่า (Evaluate) และการสร้างสรรค์ (Create) (Anderson & Krathwohl, 2001) แนวคิดนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการฝึกทักษะการแปรทำนองซออุ้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจพื้นฐานของทำนองหลัก ฝึกการใช้สำนวนกลอน และพัฒนาแนวทางการบรรเลงของตนเองได้อย่างเป็นลำดับขั้น

ดังนั้น การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างเป็นระบบภายใต้กรอบทฤษฎีการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom (Bloom's Taxonomy) จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถฝึกฝนทักษะการแปรทำนองซออุ้ได้อย่างเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การทำความเข้าใจบันไดเสียง โครงสร้างทำนองหลัก ไปจนถึงการประยุกต์ใช้ในการบรรเลงจริง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนจะช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์แนวทำนองใหม่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะการบรรเลงซออุ้ในบริบทของดนตรีไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุ
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนที่ได้รับการฝึกทักษะการแปรทำนองผ่านชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development, R&D) ที่ผสมผสานทั้งแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ครอบคลุมและสามารถนำไปใช้พัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือที่ได้รับการออกแบบให้เหมาะสมกับกระบวนการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุ
2. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุ เป็นเครื่องมือหลักที่พัฒนาขึ้นเพื่อนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

3. แบบประเมินทักษะการปฏิบัติ ใช้ในการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนทั้งก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรม

4. เกณฑ์การให้คะแนนแบบประเมินการทดสอบทักษะการปฏิบัติ ใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวัดและประเมินทักษะการแปรทำนองซอของผู้เรียน

ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการเลือกผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านเครื่องสายไทย เพื่อให้การวิจัยมีความครอบคลุมและสะท้อนข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในด้านเครื่องสายไทย โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

1. เป็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านเครื่องสายไทย
2. เป็นผู้มีประสบการณ์ในการบรรเลงซอ และมผลงานเป็นที่ประจักษ์
3. เป็นผู้มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ในการบรรเลงซอให้กับนักเรียน นักศึกษาอย่างน้อย

10 ปี

จากเกณฑ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความเชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทยจำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1. อาจารย์นิรมล ตระการผล	ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย
2. อาจารย์จิรพล เพชรสม	ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย
3. อาจารย์วีระศักดิ์ กลั่นรอด	ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องสายไทย
4. อาจารย์เลอเกียรติ มหาวินิจฉัยมนตรี	ดุริยางคศิลป์อาวุโส
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณี ชูเสน	รองคณบดี คณะศิลปนาฏดุริยางค์
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

กลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอ การศึกษาครั้งนี้จึงเลือก นักเรียน/นักศึกษาอายุระหว่าง 15-20 ปีที่กำลังศึกษาในสาขาเครื่องสายไทย เครื่องมือเอกซอ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน ทั้งนี้ การเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สามารถประเมินผลการพัฒนาทักษะของผู้เรียนได้อย่างชัดเจน ทั้งในแง่ของการเรียนรู้พื้นฐานและการต่อยอดทักษะการแปรทำนองซอผ่านชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหลักการแปรทำนองซอ

ในขั้นตอนแรก ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิด้านเครื่องสายไทย จำนวน 5 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการแปรทำนองซอที่ถูกต้องเหมาะสม

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะนำมาวิเคราะห์และจัดระบบ โดยจำแนกเป็นประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) แนวคิดในการแปรทำนองซอฮู้ (2) รูปแบบของสำนวนกลอนซอฮู้ที่ใช้ในการบรรเลงในวงเครื่องสายไทย (3) ความเหมาะสมของการแปรทำนองในบริบทต่าง ๆ และ (4) แนวทางการพัฒนาทักษะการแปรทำนองสำหรับผู้เรียน ซึ่งกระบวนการวิเคราะห์นี้ใช้หลักการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อสรุปสาระสำคัญ และนำไปออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์ข้อมูลและการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้

หลังจากวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์แนวทางที่ได้จากการสัมภาษณ์ และนำมาออกแบบเป็นชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอฮู้ โดยชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจะมีโครงสร้างที่เป็นระบบและมีลำดับขั้นของการเรียนรู้ที่ชัดเจนตามทฤษฎีการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้จัดทำ แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาคปฏิบัติ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Scoring Rubric) เพื่อวัดผลทักษะการแปรทำนองซอฮู้ของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ขั้นตอนที่ 4 การวิพากษ์และปรับปรุงชุดกิจกรรม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรม Focus group วิพากษ์ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอฮู้ โดยนำชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ด้วยแบบประเมินคุณภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถประเมินความเหมาะสมของชุดกิจกรรม และเสนอแนะจุดที่ควรปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น หลังจากได้รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการปรับปรุงและแก้ไขชุดกิจกรรมตามคำแนะนำ ก่อนที่จะนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองใช้ชุดกิจกรรมกับกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อชุดกิจกรรมได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมแล้ว ผู้วิจัยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการใช้ชุดกิจกรรมในการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอฮู้ โดยใช้แบบทดสอบทักษะภาคปฏิบัติ ทั้งก่อนและหลังเรียน (Pre-test and Post-test) เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของผู้เรียน โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการทดสอบค่าทีแบบ dependent t-test

ผลการวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอฮู้ และศึกษาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการศึกษาที่ได้รับสามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) หลักการแปรทำนองซอฮู้ (2) การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การแปรทำนองซอฮู้ และ (3) ผลการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอฮู้ของผู้เรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการแปรทำนองซอฮู้

การแปรทำนอง เป็นหัวใจสำคัญของการบรรเลงดนตรีไทย เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ช่วยให้การดำเนินทำนองของบทเพลงมีความสละสลวยและสร้างอารมณ์ที่หลากหลายให้แก่ผู้ฟัง โดยการแปรทำนองซอฮู้

ผู้บรรเลงต้องคำนึงถึงทำนองหลัก เพื่อรักษาโครงสร้างของบทเพลงให้ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ การทำความเข้าใจทำนองหลักถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการแปรทำนองซอู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ลูกตก” ซึ่งเป็นโครงสร้างสำคัญของบทเพลง ทำหน้าที่กำหนดแนวทางของการดำเนินทำนองและเป็นหลักในการสร้างความกลมกลืนของทำนอง ดังนั้น ผู้บรรเลงซอู้จะต้องสามารถวิเคราะห์และเข้าใจโครงสร้างของทำนองหลักได้ เพื่อให้สามารถแปรทำนองหรือผูกสำนวนกลอนได้อย่างสอดคล้องกับแนวทางของเพลง

โครงสร้างของทำนองหลักที่ใช้ในการแปรทำนองซอู้สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ (1) ทำนองอิสระ (2) ทำนองบังคับทาง และ (3) ทำนองกึ่งบังคับทาง ซึ่งแต่ละประเภทยังมีอิสระและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ส่งผลโดยตรงต่อแนวทางการแปรทำนองโดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ทำนองอิสระ เป็นลักษณะของทำนองที่เปิดโอกาสให้ผู้บรรเลงสามารถแปรทำนองได้อย่างอิสระ โดยยังคงยึดหลักโครงสร้างทำนองหลักเป็นพื้นฐาน ทำนองประเภทนี้มักพบในเพลงที่มีโครงสร้างหลวมและให้อิสระแก่ผู้บรรเลงในการคิดสร้างสรรค์การแปรทำนอง

2) ทำนองบังคับทาง เป็นลักษณะของทำนองที่มีแบบแผนชัดเจน การแปรทำนองต้องดำเนินไปตามแนวของทำนองหลักที่ถูกกำหนดไว้ ทำนองประเภทนี้มักพบในเพลงที่มีแนวทางการดำเนินทำนองที่แน่นอน และไม่สามารถดัดแปลงได้มาก

3) ทำนองกึ่งบังคับทาง เป็นทำนองที่อยู่ระหว่างทำนองอิสระและทำนองบังคับทาง โดยบางส่วนสามารถแปรทำนองได้อย่างอิสระ ขณะที่บางส่วนต้องรักษาแนวทางดั้งเดิมของทำนองหลักเอาไว้

นอกเหนือจากการพิจารณาลักษณะของทำนองหลักแล้ว การวิเคราะห์กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง ยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การแปรทำนองซอู้เป็นไปอย่างเหมาะสม กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียงทำหน้าที่เป็นกรอบที่กำหนดแนวทางในการสร้างทำนองใหม่ โดยผู้บรรเลงต้องมีความเข้าใจถึง ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเสียงและทำนองหลัก เพื่อให้สามารถเลือกใช้สำนวนกลอนที่เหมาะสมและคงไว้ซึ่งความสมดุลของบทเพลง

การผูกสำนวนกลอนในการแปรทำนองซอู้มีหลักการคล้ายคลึงกับเครื่องดนตรีไทยประเภทอื่น กล่าวคือ ต้องคำนึงถึง ความเชื่อมโยงของทำนองในแต่ละวรรคให้สอดคล้องกัน เปรียบเสมือนการแต่งบทกลอนที่ต้องมีสัมผัสเชื่อมโยงระหว่างวรรคต้นและวรรคท้าย นอกจากนี้ สำนวนกลอนที่ใช้ยังต้องสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของซอู้ในวงดนตรี โดยการเลือกใช้สำนวนกลอนต้องคำนึงถึงรูปแบบของการบรรเลง ได้แก่ การบรรเลงรวมวง การบรรเลงเดี่ยว หรือการบรรเลงในบริบทเฉพาะ เช่น การแสดงในพิธีการหรือการบรรเลงประกอบการขับร้อง

อย่างไรก็ตาม การแปรทำนองได้อย่างหลากหลายและมีความเหมาะสมผู้บรรเลงต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบของสำนวนกลอน โดย จีรพล เพชรสม (2567) ได้กล่าวถึงรูปแบบของสำนวนกลอนที่ถูกจัดไว้เป็นพื้นฐานของการแปรทำนองไว้ 10 แบบโดยอ้างอิงจากสำนวนกลอนของระนาดเอก ได้แก่ กลอนสับนก กลอนไต่ลวด กลอนไต่ไม้ กลอนลอดตาข่าย กลอนเดินตะเข็บ กลอนย่อนตะเข็บ กลอนร้อยลูกโซ่ กลอนพัน กลอนก้าวกาย และกลอนผสม ซึ่งเป็นกลอนพื้นฐานที่นักดนตรีไทยต้องเรียนรู้ก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างแนวทางการแปรทำนองของตนเอง ทั้งนี้ ด้วยบทบาทหน้าที่ของซอู้ที่เป็นเครื่องดนตรีในกลุ่มเครื่องตาม

ยังมีลักษณะสำนวนกลอนและการใช้กลวิธีการบรรเลง เพื่อให้การบรรเลงซออุ้มมีความกลมกลืนและมีความน่าสนใจมากขึ้น โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ (1) ทำนองล่องหน้า เป็นลักษณะของการเร่งเสียงให้ตักจังหวะก่อนเครื่องดนตรีหลัก ใช้กลวิธีนี้เพื่อสร้างมิติของเสียงและเพิ่มความน่าสนใจให้กับบทเพลง (2) ทำนองล้ำหลัง เป็นการชะลอเสียงให้ตักจังหวะตามหลังเครื่องดนตรีหลัก กลวิธีนี้มักใช้เพื่อให้แนวทำนองของซออุ้มมีลักษณะโอบล้อมหรือเน้นเสียงของเครื่องดนตรีอื่น และ (3) ทำนองอิหลักอิเหลือ เป็นลักษณะของการเล่นเสียงในลักษณะที่ยกเยื้องจังหวะ สร้างความหลากหลายให้กับทำนอง กลวิธีนี้ใช้เพื่อเพิ่มความโดดเด่นให้กับแนวทางการบรรเลงของซออุ้ม

แนวคิดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การใช้กลอนเป็นเครื่องมือในการแปรทำนองซออุ้ม ช่วยให้ผู้บรรเลงสามารถปรับเปลี่ยนและตกแต่งทำนองหลักให้มีความสละสลวย ในขณะเดียวกันก็ต้องรักษาความสมดุลของเสียง ให้เหมาะสมกับบริบทของการแสดง ดังนั้น การแปรทำนองซออุ้มให้มีความกลมกลืนจึงต้องคำนึงถึง 2 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1) การแปรทำนองให้สอดคล้องกับรูปแบบการบรรเลง คือ

1.1) การบรรเลงรวมวง โดยซออุ้มต้องรักษาความสมดุลของทำนองและเน้นความเรียบง่าย เพื่อให้เกิดความกลมกลืนกับเครื่องดนตรีอื่นในวง เช่น วงมโหรี ซออุ้มควรแปรทำนองให้สอดคล้องกับบรรณาคอกและซอด้วง หรือหยอกเข้าไปตามลักษณะของบทเพลง โดยต้องหลีกเลี่ยงการใช้สำนวนกลอนที่ซับซ้อนหรือมีการปรับแต่งทำนองมากเกินไป เพื่อให้เกิดความสมดุลกับเครื่องดนตรีอื่นในวง

1.2) การบรรเลงเดี่ยว ซึ่งมีอิสระในการแปรทำนองมากขึ้น และสามารถใช้กลวิธีการบรรเลงที่ซับซ้อนได้ เนื่องจากไม่มีเครื่องดนตรีอื่นกำหนดแนวทางการบรรเลงโดยตรง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผู้บรรเลงจะสามารถสร้างสรรค์แนวทางการแปรทำนองได้อย่างอิสระ แต่ต้องคำนึงถึงความสมดุลและความถี่ไหลของทำนอง เพื่อให้แนวทางการแปรทำนองยังคงรักษาเอกลักษณ์ของบทเพลงเอาไว้

2) การแปรทำนองให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรี

ซออุ้มเป็นเครื่องดนตรีที่มีบทบาทสำคัญในวงดนตรีไทยหลายประเภท เช่น วงเครื่องสาย วงมโหรี วงปี่พาทย์ไม้มวม โดยมีเอกลักษณ์ด้านเสียงที่ทุ้ม นุ่มนวล และอยู่ในกลุ่มเครื่องตามทำหน้าที่บรรเลงหยอกเข้าไปกับซอด้วง ผ่านทำนองลูกล้อและลูกชัด รวมถึงใช้สีคลอร้องเพื่อช่วยรักษาระดับเสียงของนักร้องให้ถูกต้อง ดังนั้น การแปรทำนองซออุ้มจึงต้องคำนึงถึงบริบทของการแสดง รวมไปถึงความเหมาะสมกับกาลเทศะและแนวทางการใช้สำนวนกลอนให้เหมาะสมกับโอกาสในการบรรเลง ดังนั้น การแปรทำนองซออุ้มที่เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีสามารถจำแนกออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่

2.1) บทบาทในการเสริมสร้างทำนองหลัก โดยซออุ้มช่วยเสริมสร้างทำนองหลักให้มีความสมบูรณ์และไพเราะมากขึ้น แต่ยังคงผูกสำนวนกลอนในการดำเนินทำนองให้สอดคล้องกับทำนองหลัก ไม่แปรเปลี่ยนจนเกินขอบเขตที่อาจทำให้เสียเอกลักษณ์ของบทเพลง

2.2) บทบาทในการสร้างมิติของเสียงและอารมณ์ ด้วยลักษณะเสียงที่ทุ่มลึกของซอู้ การแปรทำนองต้องคำนึงถึงการใช้เสียงเพื่อสร้างอารมณ์ของบทเพลง เช่น การใช้เทคนิค สียักเอียงจังหวะ เพื่อเสริมสร้างอารมณ์ของเพลงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ การแปรทำนองของซอู้ต้องคำนึงถึงขอบเขตของเสียงที่เครื่องดนตรีสามารถผลิตได้ ผู้บรรเลงควรระวังหลีกเลี่ยงเสียงฟาด เป็นเสียงที่ไม่สอดคล้องกันหรือสร้างความขัดแย้งในทำนอง เสียงฟาดถือเป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญในการแปรทำนอง ซึ่งอาจขัดต่อสุนทรียะในการฟัง

จะเห็นได้ว่า แนวคิดการแปรทำนองซอู้เป็นศาสตร์ที่ต้องอาศัยทั้งความรู้เกี่ยวกับทำนองหลัก และพัฒนาไปสู่การใช้สำนวนกลอนที่เหมาะสม รวมถึงการเลือกแนวทางการดำเนินทำนองให้สอดคล้องกับบริบทของการบรรเลง การแปรทำนองที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถรักษาเอกลักษณ์ของบทเพลงไว้ได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถปรับเปลี่ยนทำนองให้เกิดความไพเราะและกลมกลืนกับเครื่องดนตรีอื่นในวง ดังนั้น การพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้จำเป็นต้องอาศัย การเรียนรู้ที่เป็นระบบและมีลำดับขั้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจแนวคิดพื้นฐาน ผิภวนการใช้สำนวนกลอน และพัฒนาแนวทางการบรรเลงของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การแปรทำนองซอู้

ในบริบทการเรียนรู้การบรรเลงซอู้ของผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดแนวทางการบรรเลงจากครูผู้สอน หรือการเรียนรู้แบบมุขปาฐะ ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเล่นตามแบบแผนจากการเลียนแบบหากแต่ยังขาดทักษะในการแปรทำนองด้วยตนเอง เนื่องจากขาดพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจในหลักการแปรทำนอง ตลอดจนขาดประสบการณ์ในการบรรเลงที่เพียงพอ เนื่องจากการแปรทำนองเป็นกระบวนการที่แสดงถึงปฏิภาณไหวพริบและอัตลักษณ์ของนักดนตรี ผ่านการคิดสร้างสรรค์แนวทางการดำเนินทำนองของตนเอง ดังนั้น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้ได้อย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ขั้นสูง การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สามารถกระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์จึงเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการพัฒนาคู่มือการเรียนรู้การแปรทำนองซอู้ในครั้งนี้ บูรณาการหลักการแปรทำนองเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom หรือ Bloom's Taxonomy ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่มีลำดับขั้นชัดเจน ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับการคิดสร้างสรรค์ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจแนวคิดหลักของการแปรทำนองก่อนที่จะพัฒนาสู่การคิดวิเคราะห์และการประยุกต์ใช้ในการบรรเลงจริง การออกแบบชุดกิจกรรมแบ่งออกเป็น 6 กิจกรรมหลัก ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 บันไดเสียงดนตรีไทย มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของบันไดเสียงดนตรีไทย ซึ่งเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการแปรทำนองซอู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบเสียงและบันไดเสียงจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดจำและแยกแยะระดับเสียงของทำนองหลักได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาไปสู่การแปรทำนองในระดับที่สูงขึ้น

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับของ “ความจำ” (Remembering) และ “ความเข้าใจ” (Understanding) ในระดับของ Bloom’s Taxonomy โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถจดจำโครงสร้างของบันไดเสียง และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของเสียงแต่ละระดับผ่านการเรียนรู้เชิงทฤษฎี และการปฏิบัติเพลงดับต้นเพลงนี้ 7 บันไดเสียงก่อนที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในขั้นถัดไป

กิจกรรมที่ 2 รูปแบบของทำนองหลัก มุ่งเน้นเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับโครงสร้างของทำนองหลัก หรือ “ทางซ็อง” ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของบทเพลงไทย โดยกิจกรรมนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกการวิเคราะห์แนวทางการดำเนินทำนองหลักผ่านกรณีศึกษา และการอภิปรายร่วมกัน

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับ “ความเข้าใจ” (Understanding) และ “การวิเคราะห์” (Analyzing) ของ Bloom’s Taxonomy โดยช่วยให้ผู้เรียนสามารถอธิบายโครงสร้างทำนองหลักและตีความความสัมพันธ์ของแนวทำนองในบริบทของเพลงไทย ซึ่งจะเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการแปรทำนองในขั้นตอนถัดไป

กิจกรรมที่ 3 การใช้สำนวนกลอน เนื่องจากการแปรทำนองซอจำเป็นต้องอาศัยการผูกสำนวนกลอน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความสละสลวยให้กับทำนอง กิจกรรมนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจโครงสร้างของสำนวนกลอน และฝึกการนำสำนวนกลอนมาใช้ในกระบวนการแปรทำนองจากตัวอย่างสำนวนกลอน 10 ลักษณะ ได้แก่ กลอนสับนก กลอนไต่ลวด กลอนไต่ไม้ กลอนลอดตาข่าย กลอนเดินตะเข็บ กลอนย้อนตะเข็บ กลอนร้อยลูกโซ่ กลอนพัน กลอนก้าวก้าว และกลอนผสม

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับของ “การประยุกต์ใช้” (Applying) และ “การวิเคราะห์” (Analyzing) ในระดับของ Bloom’s Taxonomy เนื่องจากต้องอาศัยการผสมผสานความรู้เกี่ยวกับทำนองหลักและบันไดเสียงเข้ากับแนวทางการผูกสำนวนกลอน เพื่อให้สามารถปรับแต่งแนวทำนองได้อย่างเหมาะสมกับโครงสร้างของบทเพลง

กิจกรรมที่ 4 การแปรทำนองซอ เป็นกระบวนการที่ให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้รับจากกิจกรรมก่อนหน้า มาฝึกปฏิบัติการแปรทำนองในเชิงสร้างสรรค์ โดยผู้เรียนจะต้องทดลองใช้บันไดเสียง ทำนองหลัก และสำนวนกลอนมาผสมผสานตามลักษณะเฉพาะของซอจำเพื่อสร้างแนวทางการแปรทำนองที่เหมาะสมกับโครงสร้างของบทเพลง

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับ “การประยุกต์ใช้” (Applying) และ “การสร้างสรรค์” (Creating) ในระดับของ Bloom’s Taxonomy โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถฝึกการปรับเปลี่ยนแนวทางการแปรทำนองอย่างอิสระผ่านการทดลองการทำงานเป็นกลุ่ม และการออกแบบแนวทางใหม่ของตนเอง

กิจกรรมที่ 5 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ขั้นตอนนี้มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับแนวทางการแปรทำนองของตนเอง รวมถึงได้รับความคิดเห็นจากเพื่อนร่วมชั้นและครูผู้สอน กิจกรรมนี้มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ และการวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ทางดนตรี

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับ “การประเมินค่า” (Evaluating) ในระดับของ Bloom’s Taxonomy เนื่องจากมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถวิพากษ์และปรับปรุงแนวทางการแปรทำนองของตนเองบนพื้นฐานของข้อเสนอแนะที่ได้รับ

กิจกรรมที่ 6 การสอดทำนองซออุ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากทุกขั้นตอนก่อนหน้านี้นี้มาประยุกต์ใช้ในการบรรเลงซออุให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของเครื่องดนตรีและบริบทในการบรรเลง โดยผู้เรียนจะต้องฝึกการสอดทำนองซออุให้เหมาะสมกับแนวทางของบทเพลง

กิจกรรมนี้อยู่ในระดับ "การสร้างสรรค์" (Creating) ในระดับของ Bloom’s Taxonomy ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุได้อย่างสมบูรณ์แบบ และสามารถออกแบบแนวทางการสอดทำนองของตนเองได้อย่างมีเอกลักษณ์

การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การแปรทำนองซออุ เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาทักษะของผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้อย่างมีระบบ และเกิดกระบวนการคิดสร้างสรรค์ในการแปรทำนองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นเป็นการเชื่อมโยงองค์ความรู้ดนตรีไทยเข้ากับหลักการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Bloom’s Taxonomy เพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจแนวคิดพื้นฐาน ฝึกฝนทักษะ และพัฒนาแนวทางการบรรเลงของตนเองได้อย่างเป็นลำดับขั้น สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการแปรทำนองซออุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างสรรค์แนวทางการบรรเลงของตนเอง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสืบสานและพัฒนาดนตรีไทยให้คงอยู่ต่อไปอย่างมั่นคงและเป็นระบบ ทั้งนี้ การนำชุดกิจกรรมไปทดลองใช้และประเมินผลอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการเรียนการสอนดนตรีไทยให้มีคุณภาพ

3. ผลการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุของผู้เรียน

ในการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุของผู้เรียน ผู้วิจัยนำชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นทดลองใช้กับนักเรียน/นักศึกษาอายุระหว่าง 15-20 ปีที่กำลังศึกษาในสาขาเครื่องสายไทย เครื่องมือเอกซออุ ของวิทยาลัยนาฏศิลป์เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน ในระยะเวลา 30 ชั่วโมง โดยประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยเกณฑ์การให้คะแนนการประเมินการทดสอบทักษะปฏิบัติ และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน

จากการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออุ พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน 19.10 (SD = 2.45) หรือร้อยละ 38.20 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 43.90 (SD = 3.10) หรือร้อยละ 87.80 จากคะแนนเต็ม 50 คะแนน การทดสอบค่าที่แบบ dependent t-test พบว่า ค่าความแตกต่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 7.85, p < .001$) แสดงให้เห็นว่าชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างทักษะการแปรทำนองซออุของผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถเข้าใจบันไดเสียง ทำนองหลัก และสำนวนกลอนได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้สามารถแปรทำนองและสอดทำนองในวงดนตรีได้อย่างมีคุณภาพ กระบวนการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom (Bloom’s Taxonomy) เป็นแนวทางที่ช่วยให้เกิด

การเรียนรู้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง ผลการวิจัยนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบหลักสูตรดนตรีไทยในอนาคต เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะทางดนตรีให้แก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การวิจัยนี้มีเป้าหมายในการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้ และศึกษาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างพื้นฐานความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างทำนองหลักเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะการแปรทำนองซอู้ เนื่องจากทำนองหลักเป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดแนวทางของการดำเนินทำนอง และเป็นพื้นฐานในการสร้างความกลมกลืนของบทเพลง การแปรทำนองซอู้จำเป็นต้องคำนึงถึงโครงสร้างของทำนองหลัก (ทางซ้อง) และลูกตก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบของการบรรเลง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ ประชากร ศรีสาคร (2565) ที่กล่าวว่า การดำเนินทำนองของซอู้ต้องมีการรักษาเสียงตกในทำนองหลัก โดยผู้บรรเลงจะต้องยึดโครงสร้างของทางซ้องเป็นหลัก และต้องคำนึงถึง การใช้ลูกตกในท่อนที่ 4 และ 8 ของบทเพลง เพื่อให้ทำนองยังคงเอกลักษณ์ของดนตรีไทย โดยทำนองหลักจำแนกออกเป็น 3 ประเภทหลัก ได้แก่ ทำนองอิสระ ทำนองบังคับทาง และทำนองกึ่งบังคับทาง โดยแต่ละประเภทยังมีขอบเขตและข้อจำกัดในการแปรทำนองที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อแนวทางการดำเนินทำนองของผู้บรรเลง แนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของประชากร ศรีสาคร (2565) ที่ระบุว่า การแปรทำนองในดนตรีไทยต้องอาศัยหลักการของทำนองหลักเป็นแกนกลาง เพื่อให้สามารถดำเนินทำนองได้อย่างสมดุลและกลมกลืน สอดคล้องกับ เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2530) ที่กล่าวว่า นักดนตรีไทยต้องมี “ลูกซ้อง” อยู่ในใจ ซึ่งหมายถึงการเข้าใจโครงสร้างทำนองหลักของเพลงก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การแปรทำนอง แนวทางนี้เป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้การแปรทำนองซอู้ เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์แนวทางของตนเองโดยไม่หลุดออกจากโครงสร้างหลักของบทเพลง นอกจากนี้ การแปรทำนองซอู้มีความสัมพันธ์กับกลวิธีการใช้สำนวนกลอน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ทำนองมีความต่อเนื่องและสละสลวย งานวิจัยพบว่า การใช้กลอนเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้แนวทางการแปรทำนองมีความหลากหลายและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทของการบรรเลง สอดคล้องกับแนวคิดของ ประสิทธิ์ ถาวร (2529) ที่กล่าวว่า การดำเนินทำนองดนตรีไทยมีลักษณะคล้ายกับกลอนแปดในภาษาไทย โดยต้องมีความสอดคล้องกันระหว่างวรรคต้นและวรรคท้ายของเพลง เพื่อให้เกิดความสมดุลในการบรรเลง

การออกแบบและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้การแปรทำนองซอู้ในการศึกษานี้ เป็นการจัดกิจกรรมที่มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้น โดยใช้กรอบแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ด้านพุทธิพิสัยของ Bloom (Bloom's Taxonomy) ซึ่งแบ่งระดับการเรียนรู้เป็น 6 ระดับ ได้แก่ ความจำ (Remembering), ความเข้าใจ (Understanding), การประยุกต์ใช้ (Applying), การวิเคราะห์ (Analyzing), การประเมินค่า (Evaluating) และการสร้างสรรค์ (Creating) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการแปรทำนองได้อย่างเป็นระบบ ผลการศึกษาพบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหลักการแปรทำนองซอู้ได้อย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากพื้นฐานของ บันไดเสียงและโครงสร้างทำนองหลัก ไปจนถึงการฝึกฝนการแปร

ทำนองในบริบทของการบรรลุจริง สอดคล้องกับงานของ Anderson and Krathwohl (2001) ซึ่งกล่าวว่า การจัดลำดับขั้นของการเรียนรู้สามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะที่ซับซ้อนขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การออกแบบชุดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการกระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์ ยังช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสในการลงมือปฏิบัติ ทดลองแปรทำนอง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2551) ที่เสนอว่า การออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน

การทดลองใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในทุกด้านของการแปรทำนองซออู้ โดยเฉพาะในด้านการเข้าใจทำนองหลัก การเลือกใช้สำนวนกลอน และการแปรทำนองที่เหมาะสมกับบริบทของการบรรลุ การออกแบบชุดกิจกรรมที่มีโครงสร้างเป็นลำดับขั้นช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะได้อย่างเป็นระบบ และลดข้อจำกัดของการเรียนรู้แบบमुखปาฐะที่เน้นการถ่ายทอดโดยตรงจากครูผู้สอน สอดคล้องกับงานของ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข (2557) ซึ่งกล่าวว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติ ผ่านกิจกรรมที่ออกแบบมาอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับข้อเสนอของ Krathwohl (2002) ที่ระบุว่า การจัดกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการแปรทำนองซออู้ ซึ่งพบว่าการใช้แนวทาง Bloom's Taxonomy สามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการแปรทำนองได้อย่างเป็นระบบ และส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์แนวทางการแปรทำนองที่เหมาะสมกับบริบทของการบรรลุ โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนางานวิจัยในอนาคตดังนี้

1. การออกแบบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ควรพัฒนาและขยายชุดกิจกรรมให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย สามารถปรับใช้กับผู้เรียนที่มีระดับทักษะที่แตกต่างกัน รวมถึงพัฒนาชุดกิจกรรมสำหรับเครื่องดนตรีไทยประเภทอื่น เช่น ซอด้วง ระนาดเอก หรือขลุ่ย เพื่อให้สามารถฝึกฝนการแปรทำนองในบริบทของวงดนตรีไทยที่หลากหลาย
2. ควรมีการติดตามและประเมินผลพัฒนาการของผู้เรียนในระยะยาว เพื่อศึกษาว่าทักษะที่พัฒนาผ่านชุดกิจกรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบรรลุจริงได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ ควรศึกษาปัจจัยเสริมอื่น ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาทักษะการแปรทำนอง เช่น บทบาทของครูผู้สอน เทคนิคการฝึกซ้อมของผู้เรียน และสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้
3. การใช้ชุดกิจกรรมในรูปแบบปัจจุบันอาจยังไม่สามารถปรับใช้ได้กับการเรียนการสอนแบบออนไลน์ หรือการศึกษานอกระบบ ควรมีพัฒนารูปแบบของ สื่อการเรียนรู้แบบออนไลน์ เช่น บทเรียนดิจิทัล วิดีโอสาธิต และแบบฝึกหัดอินเทอร์แอคทีฟ เพื่อให้สามารถนำไปใช้กับผู้เรียนที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง

บรรณานุกรม

- จิรพล เพชรสม. (2567). **หลักการแปรทำนองขออุ๋**. [สัมภาษณ์]. เมื่อ 12 ธันวาคม 2567.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2530). **สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ. (2551). **นวัตกรรมการศึกษา**. กรุงเทพฯ: ธรรมมลการพิมพ์.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2523). **เครื่องดนตรีไทย พร้อมด้วย ตำนานการผสมวงมโหรี ปี่พาทย์ และเครื่องสาย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ประชากร ศรีสาคร. (2565). **ทำนองขออุ๋ (ฉบับปรับปรุง)**. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ประสิทธิ์ ถาวร. (2529). **คุยกับครูประสิทธิ์ ถาวร เทคนิคการบรรเลงระนาดเอก**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 30 ตุลาคม 2567. จาก https://www.youtube.com/watch?v=nFzsK_gdlkQ.
- พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และเพยาว์ ยินดีสุข. (2557). **การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มานพ วิสุทธิแพทย์. (2556). **ทฤษฎีการวิเคราะห์เพลงไทย**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์.
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2001). **A Taxonomy for Learning, Teaching and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives: Complete Edition**. New York: Longman.
- Krathwohl, D. R. (2002). A Revision of Bloom's Taxonomy: An Overview. *Theory Into Practice*, 41(4), 212–218. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4104_2.